

פרק 12 - ביטוח לאומי

מקורות והגדרות

לוחות 1-7: המוסד לביטוח לאומי, מינהל המחקר והתכנון

(בעבר לוחות 2-3 התקבלו מהמוסד לביטוח לאומי ועובדו בעירייה ע"י אגף מחשוב ומערכות מידע. החל בנתוני 2009 העיבוד מתקבל ישירות מן הביטוח הלאומי).

- קצבת זיקנה** - קצבת זיקנה משולמת לכל מבוטח וללא מבחן הכנסות (מעבודה או מהון) בגיל המוחלט - 65 בנשים ו-70 בגברים. מיולי 2004, עם יישום חוק גיל הפרישה, גיל הזכאות (המוחלט) לנשים הועלה בהדרגה, עד שבסופו של התהליך יהיה 70. עבור גברים מבוטחים מגיל 65 ונשים מגיל 60, הזכאות לקצבה נקבעת (בעיקר) בהתאם למבחן הכנסות מעבודה (ולכן זהו גיל מותנה). מיולי 2004, הועלה הגיל המותנה בהדרגה ל-67 לגבר ול-64 לאישה. גם אישה נשואה ואלמנה בת קצבה (המקבלת קצבת שאירים או תלויים מכח פטירת בן-זוגה) העובדות במשק ביתן זכאיות לקצבת זיקנה בזכות עצמן: עד יוני 2004 מגיל 65 ומיולי 2004 הגיל הועלה עד שבסופו של התהליך יהיה 70 - למי שהייתה תושבת המדינה 5 שנים בתכוף לפני שהגיעה לגיל הזה (כלומר, ברציפות ובסמוך לגיל זה).
- קצבת שאירים** - משולמת לשאריו (אלמנה וילדיו) של מבוטח/ת תושבת/ת ישראל, לאחר פטירת מבוטח/ת שהיה/היתה מבוטח/ת שנה לפחות. לקצבה הבסיסית משולמות תוספת בגין ילדים ותוספת ותק, והחל באפריל 2008 גם תוספת בעבור שאיר שמלאו לו 80 שנה. אלמנה/ה מוגדרת כזכאית לקצבת שאירים כל עוד יש עימו/ה ילדים או שהוא/היא עומדת במבחן הכנסות כנדרש בחוק.
- השלמת הכנסה** - בקרב מקבלי קצבאות זיקנה ושארירים השלמת הכנסה הינה תוספת הניתנת לזכאים לקצבות זיקנה ושארירים מעוטי הכנסה, בכפוף למבחני הכנסות עפ"י התנאים המוגדרים בחוק.
- קצבת ילדים** - ביולי 1985 בוטלה הקצבה שניתנה בעבור הילד הראשון ובאוגוסט 1990 בוטלה גם קצבת הילד השני במשפחות שלהן 1-3 ילדים, פרט למקרים הבאים: משפחות בעלות הכנסה נמוכה, משפחות שבהן ראש המשפחה אינו עובד וכן מקבלי גמלאות מהמוסד לביטוח לאומי. במרץ 1993 בוטל מבחן ההכנסות לקצבה; כל המשפחות עם ילדים זכאיות לקבל קצבת ילדים, החל מן הילד הראשון. מאוגוסט 2003 הוחל בצמצום הדרגתי של כל קצבאות הילדים לשם השוואתן (ללא תלות במספרו הסידורי של הילד במשפחה). תהליך זה נעצר ב-2009 עם מתן תוספת הדרגתית לילד שני, שלישי ורביעי.
- הבטחת הכנסה** - הגמלה מיועדת לבני 20 ומעלה, שלא הוצעה להם עבודה או פטורים ממבחן תעסוקה ואין להם מקור קיום או שהכנסתם אינה מגיעה לרמה המוגדרת בחוק, עקב נסיבות שהחוק מכיר בהן. ביוני 2003 חלו שינויים בחוק הבטחת הכנסה: חלו החמרות במבחן התעסוקה וכן חלו שינויים במבחני הכנסה וברמות הגמלה. כיום הגמלה משולמת עד גיל 55 בשיעור רגיל (מלבד זכאים שהיו במערכת בעת השינוי) ומעל גיל 55 משולמת הגמלה בשיעור גבוה יותר כפי שהיה נהוג עד יוני 2003. מספר מקבלי הגמלה בלוח 12.5 מתייחס למשפחות המקבלות את הגמלה, כשבמשפחה יכולה להיות יותר מעילת זכאות אחת. יחד עם זאת, העילה לקבלת הגמלה היא אישית ולא משפחתית. נתוני עילת הזכאות מוצגים בלוח 12.6.

דמי אבטלה - לדמי אבטלה זכאי מובטל שכיר שהשלים תקופת אכשרה (פרק הזמן הנדרש בחוק שבו שולמו עבור העובד דמי ביטוח אבטלה), מלאו לו 20 שנה וטרם הגיע לגיל הפרישה, ואשר אין בידי שירות התעסוקה עבודה מתאימה להציע לו. החל ב-1995, מובטלים עד גיל 35, חייבים לקבל כל עבודה שמוצעת להם גם אם אינה "מתאימה" להם.

תיאור והסבר

בדצמבר 2009 הגיע מספר מקבלי קצבות זיקנה בעיר ל-50,893 ומקבלי קצבת שאירים בעיר ל-8,256, סה"כ 59,149. זוהי ירידה של 1.0% במספר מקבלי קצבאות הזיקנה והשאירים בהשוואה לשנה קודמת. מספר זה הנו במגמת ירידה עקבית משנת 2002 (לוח 12.1). הירידה במספר מקבלי קצבת זיקנה ושאירים מקבילה לירידה במספר תושבי העיר בגילאי 65 ומעלה, אך הירידה במספר התושבים מעט גדולה יותר - בין השנים 1995 ל-2008 חלה ירידה של כ-11% במספר תושבי העיר בגילאי 65 ומעלה לעומת ירידה של כ-10% בשיעור מקבלי קצבאות זיקנה ושאירים בעיר. (הנתונים המתמייחסים לגודל האוכלוסייה מבוססים על השוואת נתוני מפקדי האוכלוסין שנערכו בדצמבר 2008 ובנובמבר 1995. הנתונים שהוצגו בשנים קודמות מתבססים על אומדני אוכלוסייה, שהינם פחות מהימנים ככל שמתרחקים משנת המפקד). שיעור מקבלי השלמת הכנסה בקרב המקבלים קצבת זיקנה בתל-אביב-יפו הוא 13.6%, בהשוואה ל-24.8% בישראל. השיעור המקביל בעיר בקרב המקבלים קצבת שאירים הגיע ל-16.5%, בהשוואה ל-27.9% בישראל. כאמור, 13.6% ממקבלי קצבת זיקנה בעיר מקבלים גם השלמת הכנסה. בדרום ובמזרח העיר (רבעים 7-9), שתושביו ברמה סוציו-אקונומית נמוכה יחסית, האחוזים גבוהים יותר ונעים בטווח שבין 21.9 ל-34.2 אחוזים, לעומת צפון העיר (רבעים 3 ו-4) בהם האחוזים נמוכים יותר ונעים בטווח שבין 3.5 ל-7.8 אחוזים (לוח 12.2).

בדצמבר 2009 היו בת"א-יפו 11,036 זכאים לגמלת סיעוד, זוהי עלייה של 2.1% בהשוואה ל-2008 (10,811), והם מהווים כ-8% מכלל הזכאים בישראל (אחוז בני 65+ בעיר גבוה במידה ניכרת מהאחוז המקביל בישראל, כ-14% לעומת 10%, בהתאמה). הזכאים לגמלת סיעוד הם תושבי ישראל שהגיעו לגיל פרישה (גיל הפרישה עולה בהדרגה בקרב גברים מ-65 ל-67 ובקרב נשים מ-60 ל-64), שגרים בביתם ולא במוסד סיעודי (למעט הגרים במוסד סיעודי או בבית אבות שמצויים במהלך 14 הימים הראשונים לאישפוזם בבית חולים כללי), ותלויים בעזרת הזולת בביצוע רוב פעולות היום-יום. לזכאים לגמלה ניתנים שירותי סיעוד (כגון: עזרה ביתית, השגחה, אספקת חיתולים ושירותי מכבסה). כ-94% ממקבלי גמלת סיעוד בעיר נהנים גם מקצבת זיקנה או שאירים. 25% ממקבלי גמלת הסיעוד מקבלים גם תוספת להשלמת הכנסה. בקרב מקבלי גמלת סיעוד ישנם הבדלים במצבם המשפחתי של הגברים והנשים: כ-65% מהגברים נשואים ואילו כ-28% מהנשים נשואות, כ-61% מהנשים אלמנות ואילו, רק כ-24% מהגברים אלמנים (לוח 12.3).

בדצמבר 2009 שולמה קצבת ילדים ל-46,270 משפחות עבור 85,315 ילדים בגילאי 0-17 (לוח 12.4). (החל ממרץ 1993, לאחר ביטול מבחן הכנסות לקבלת קצבת ילדים, זכאים כל הילדים לקבל קצבה). במרץ 1985 (לפני ביטול הקצבה עבור הילד הראשון) שולמו קצבות ל-42,460 משפחות עבור 86,800 ילדים. במרץ 1989 (לפני ביטול הקצבה עבור הילד השני) שולמו קצבות ל-28,800 משפחות עבור 51,900 ילדים. ואילו במרץ 1991 (לאחר ביטול הקצבה עבור הילד הראשון והשני במשפחות עם 1-3 ילדים) שולמו קצבות ל-19,000 משפחות עבור 36,300 ילדים (בדצמבר 1992 - 20,335 ו-38,950, בהתאמה).

אחוז הזכאים לקצבת זיקנה ושאירים בעיר עומד על 14.7% מכלל תושביה. נתון זה נמוך בהשוואה לחיפה (18.4%), אך גבוה בהשוואה לירושלים (8.3%). כמו כן, אחוז הזכאים לגמלת סיעוד ולקצבת נכות כללית נמוך במקצת בקרב תושבי ירושלים בהשוואה לתושבי ת"א-יפו וחיפה (לוח 12.5).

מחוק הבטחת הכנסה נהנים בני 20 ומעלה בגיל העבודה שאין להם מקור פרנסה או שהכנסתם נמוכה מהרמה המינימאלית המוגדרת בחוק. מספר המשפחות המקבלות גמלה להבטחת הכנסה (לוח 12.5) עמד בדצמבר 2009 על 3,849 לעומת 3,954 בדצמבר 2008. זוהי ירידה קטנה של כ-3% במספר המשפחות המקבלות גמלה להבטחת הכנסה בהשוואה לאשתקד, ולה קדמה בשנת 2008

ירידה גדולה יותר של 12% בהשוואה ל-2007 (4,495 משפחות). ירידות אלה משתלבות במגמת ירידה רציפה של כ-47% משנת 2002 (7,253 משפחות). עילת הזכאות של מקבלי הגמלה היא כדלהלן: 52% - מחוסרי עבודה, כ-20% - בעלי שכר נמוך, כ-10% מכורים לסמים, 6% הן אמהות לילדים, כ-3% - לא ניתן היה להפנותם לעבודה כלשהי ואחר - 9% (לוח 12.6).

בשנת 2009 חלה עלייה במספר מקבלי דמי האבטלה בעיר כתוצאה מן העלייה בשיעור האבטלה במשק. במוצע חודשי מספר מקבלי דמי האבטלה בעיר הגיע ל-4,871 לעומת ממוצע חודשי של 3,031 ב-2008. נתון זה מהווה עלייה של כ-61% במספר מקבלי דמי האבטלה בעיר לעומת עלייה קטנה יותר של כ-40% שחלה בישראל. לעומת זאת, בין השנים 2003 ל-2008 חלה ירידה של כ-32% (הדומה לירידה שנרשמה בישראל) במספר מקבלי דמי האבטלה (ב-2003 היה מספרם במוצע חודשי 4,427). ירידה זו מוסברת על-ידי ההחמרה שחלה בתנאי הזכאות לדמי אבטלה. גילם הממוצע של מקבלי דמי אבטלה היה 39.9 (בישראל 42.0). עומק האבטלה הממוצע, קרי ממוצע הימים שעבורם שולמו דמי אבטלה למובטל שחיפש עבודה בת"א-יפו (חוץ מאלה שהשתתפו בקורסים להכשרה מקצועית) היה 89 יום (זוהי עלייה של כ-10% לעומת 81 ימים ב-2008). (הנתון המקביל בישראל לשנת 2009 הוא 95 יום) (לוח 12.7).

קצבת נכות משולמת מאפריל 1974 למבוטח שכתוצאה מליקוי גופני, שכלי או נפשי הנובע ממחלה, מתאונה או ממום מלידה, נגרמה לו נכות רפואית. במסגרת ענף נכות הוענקו הגמלאות הבאות:

- מספר מקבלי קצבת נכות כללית, הגיע בדצמבר 2009 ל-12,941.
- 1,644 נכים קשים התלויים בעזרת הזולת לביצוע פעולות יום-יומיות, קיבלו גמלת שירותים מיוחדים.
- 882 ילדים, התלויים בעזרת הזולת בפעולות יום-יום בצורה החורגת מזו של בני גילם, קיבלו קצבת ילד נכה.
- 1,583 נכים קיבלו גמלת ניידות שנועדה לסייע להם לרכוש כלי רכב.

בענף נפגעי עבודה בתל-אביב-יפו, קבלו 1,471 נכים קצבת נכות (צמיתה וזמנית) ו-306 שאירים של מבוטח שנהרג עקב פגיעה בעבודה קיבלו גמלת תלויים (דצמבר 2009). כמו כן, ניתנו בשנת 2009 בממוצע חודשי דמי פגיעה ל-234 עובדים שנפגעו בעבודה ונעדרו ממנה במשך תקופה שעלתה על יומיים ולא עלתה על 182 יום.

חוק המזונות מבטיח לזכאיות אשר עמדו במבחן הכנסה, את תשלום מזונותיהן דרך הביטוח הלאומי. החוק משחרר את האשה מהליכי הוצאה לפועל בנידון ומטיל זאת על הביטוח הלאומי. המיתון ששרר במשק בשנת 2009 השפיע גם על הנשים הזכאיות לדמי מזונות ועל החייבים בדמי מזונות - יותר נשים הצטרפו למקבלות דמי מזונות יחסית למגמה של השנים האחרונות. בדצמבר 2009 קיבלו 825 נשים דמי מזונות (4.1% ממספר הנשים שקיבלו דמי מזונות בישראל), גילן הממוצע של הנשים היה 38 שנה (זהה לגילן הממוצע בישראל) ו-49% מהן עבדו (בישראל 46%), דמי המזונות הממוצעים לחודש היו 1,680 ש"ח (ובישראל 1,618 ש"ח).